

VERSLAG N.A.V. VIERDE CONSULTATIEFASE (JANUARI – MAART 2019)

Ontwikkelteam Kunst en Cultuur

1. Achtergrond

In maart 2018 zijn 9 ontwikkelteams met daarin leraren en schoolleiders uit het primair en voortgezet onderwijs begonnen met de ontwikkeling van bouwstenen voor de leergebieden Nederlands, Engels/Moderne vreemde talen, Rekenen & Wiskunde, Digitale geletterdheid, Burgerschap, Bewegen & Sport, Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij en Mens & Natuur. Deze bouwstenen vormen de basis voor de herziening van kerndoelen en eindtermen.

De ontwikkelteams werken in ontwikkelsessies per leergebied aan 1) een visie, 2) grote opdrachten en 3) bouwstenen van kennis en vaardigheden. Na elke ontwikkelsessie volgt er een consultatieperiode waarin de ontwikkelteams inbreng verzamelen op hun tussenproducten. In het consultatieverslag beschrijft het ontwikkelteam de keuzes die zij hebben gemaakt bij het verwerken van deze inbreng. U kunt alle tussenproducten en consultatieverslagen tot nu toe vinden op onze website:

<https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>.

Dit consultatieverslag beschrijft het verloop van de vierde consultatieperiode (11 t/m 27 januari 2019), en de gesprekken die in de periode daarna nog hebben plaatsgevonden: de reacties die het team heeft ontvangen en de manier waarop zij deze hebben benut om de bouwstenen vorm te geven. Meer informatie over de aanpak van het consultatieproces leest u in de bijlage van dit document.

2. Samenvatting aanpassingen ten behoeve van de visie, de grote opdrachten en het tussenproduct 'raamwerk en bouwstenen'

In de vierde consultatieperiode is er minder feedback ontvangen dan in de periodes ervoor. Dit zal gedeeltelijk te maken hebben gehad met het feit dat deze periode aanzienlijk korter is geweest dan andere consultatieperiodes. Daarnaast heeft het leergebied een eerste aanzet gegeven tot het opleveren van bouwstenen. Deze aanzet is na de vijfde en zesde ontwikkelsessie uitgebreid naar een volledige set aan bouwstenen.

De volgende doelgroepen hebben gereageerd:

- Middelbare scholen (ontwikkelscholen)
- Po scholen (waaronder ook de ontwikkelscholen)
- Cultuurorganisaties (LKCA)
- Vakverenigingen (KDVO, VNK-e, VLS)

In vergelijking hebben er ongeveer net zoveel PO scholen als VO scholen gereageerd.

3. Aanpassingen in de visie, de grote opdrachten en de bouwstenen

Tijdens de eerste stakeholdersbijeenkomsten is door middel van diverse werkvormen ruimte geweest om input te leveren op de visie van het leergebied Kunst & Cultuur, de acht Grote Opdrachten, de vier bouwstenen die in eerste concept gereed zijn en de vijf nader in te vullen bouwstenen. Hieronder vind je de hoofdlijnen van de opbrengsten van

de stakeholdersbijeenkomsten, en van de online consultatie. De adviezen zijn gedurende het verder bijstellen van de visie en de Grote Opdrachten en het ontwikkelen van de bouwstenen meegenomen.

3a. Input en/of feedback verwerkt ten behoeve van de visie, de grote opdrachten en de bouwstenen

Visie

Naar aanleiding van de visie hebben deelnemers onder meer aangegeven dat het taalgebruik in de visie helder, overtuigend en sterk is en kan helpen voor draagvlak bij schoolleiders en niet kunstvak docenten. Opgemerkt is dat kunst meer genoemd is dan cultuur en de keuze om meer verheldering vraagt. De bespreking heeft geleid tot de volgende adviezen aan het ontwikkelteam.

- Maak in een leeswijzer duidelijk dat de uitwerkingen betrekking hebben op het niveau van aanbod en het wat en niet gaan over het beheersingsniveau of het hoe.
- Expliciteer dat de brede vaardigheden voor alle leergebieden hetzelfde zijn en voeg de link naar het document toe.
- Maak nog duidelijker dat in het leergebied Kunst & Cultuur de nadruk ligt op kunst als dimensie van cultuur en cultureel erfgoed in de context van kunst gelezen moet worden.
- Aan de hand van de feedback scherpt het team bepaalde definities verder aan nadat zij input heeft gevraagd bij de betreffende vakvereniging. De definitie van reflecteren is aangepast.
- Het kader biedt veel ruimte, zorg dat die ruimte erin blijft.
- Het kader richt zich mooi op eigen gedachten, gevoelens en ervaringen.
- Zorg voor differentiatie tussen po-onderbouw en vo-bovenbouw.
- Besteed ook aandacht aan niet-westerse kunst. Het verzoek vanuit de kunsthistorische vakverenigingen aandacht te besteden aan niet-westerse kunst wordt gehonoreerd. Zowel in de visie als in grote opdrachten en bouwstenen (5, 6, en 7) wordt verwezen naar mondiale uitingen van kunst en cultuur of wereld kunst.
- Gebruik het woord theater in plaats van het woord drama. Hierover lopen de meningen in de consultatie uiteen. Sommige stakeholders pleiten voor het gebruik van het woord drama, anderen geven de voorkeur aan theater. Het team heeft besloten om aan te sluiten bij de naamgeving die gehanteerd wordt in het opleidingscircuit en te spreken over theater. Theater is ook: drama, dans, opera, musical. Een aanbeveling die hieruit voortvloeit is de naamgeving van het examenprogramma Kunst (drama) te veranderen.
- Nuanceer de omschrijving van de complexiteit. Over de hele linie zijn er opmerkingen gemaakt over de beschrijving van de complexiteit (van ... naar). Opgemerkt is dat de ontwikkeling van leerlingen niet zo lineair verloopt. Het ontwikkelteam deelt deze mening en zal de complexiteit op een andere manier gaan duiden.
- Het ontwikkelteam heeft gekeken naar de mogelijkheid om de verstilling van kunst (waar niet gekeken wordt naar het nut of naar betekenis) kan worden ingevoegd. Besloten is dat de interpretatie van 'woordenloos' via de term 'verstilling' in de visie en bouwsteen 6 terug te laten komen. Daarbij wordt benoemd dat kunst niet altijd een functie hoeft te hebben.

Raamwerk van grote opdrachten

- Besteed aandacht aan interdisciplinariteit. Vanuit verschillende stakeholders is het verzoek gekomen aandacht te besteden aan interdisciplinariteit. Het team pakt dit op door in gesprek te gaan met verschillende experts. De uitwerking daarvan volgt in grote opdracht 4.
- Er is een breed gedragen sterke behoefte aan een visualisatie. Het team gaat zich opnieuw buigen over een visualisatie waaruit blijkt wat de samenhang is van het

onderliggend kader met de grote opdrachten. Ook zal daaruit moeten blijken dat de kracht van dit kader zit in de combinaties die scholen zelf kunnen kiezen.

Bouwstenen in algemene zin

- Aan de hand van de feedback wordt de opsomming van vakken aangepast. Kunsttheorie wordt geschrapt.
- Verwijs in de kennis en vaardigheden naar andere grote opdrachten. Hierdoor wordt de samenhang zichtbaar.
- Vanuit het veld is de vraag gekomen om meer kennis binnen de kennis en vaardigheden te benoemen. De visie van het OT is dat je altijd kennis nodig hebt om vaardigheden te kunnen toepassen. Het programma is actief binnen het leergebied Kunst en Cultuur waarbij het maken – betekenis geven en meemaken – betekenis geven, de basis is. Het ontwikkelteam besluit om de volgende zin bij alle bouwstenen toe te voegen aan de toelichting: *'De uitwerking van deze bouwsteen is sterk gericht op het aanleren van vaardigheden: kennis is impliciet verwerkt. Door het toepassen van vaardigheden vergroten leerlingen hun kennis'*.
- Noem in een volgende fase alleen de nieuwe kennis en vaardigheden. Voorkom herhalingen. Zorg voor scherpe definities.
- Neem kennis van ontwikkelingspsychologie, breinontwikkeling en de psychologie van de waarneming en leg deze naast de opbouw in complexiteit.
- Maak de aanbevelingen specifiek als basis voor het vervolg. Nu lijkt het accent vooral te liggen op primair onderwijs.
- Maak de samenhang tussen bouwstenen inzichtelijk. Er ligt een voorstel om de titels voor bouwstenen te formuleren in doelen om in elk van de bouwstenen daarnaar te kunnen verwijzen. Dit zou de samenhang inzichtelijker maken.
- Werk de disciplines in bouwstenen uit. Uit feedback komt tevens terug dat bouwstenen te globaal zijn, anderen waarderen juist de ruimte die de bouwstenen bieden. Het ontwikkelteam heeft de opdracht een uitwerking te maken voor het leergebied en de samenhang te versterken. Het team heeft besloten om in de inleidende teksten de bouwsteen te illustreren met een doorkijkje: wat zie je leerlingen doen in het vak.
- In de bouwstenen zullen de brede vaardigheden worden beschreven, conform de opdracht.
- Kiezen voor denk- en maakstrategieën of denk- en werkwijzen. De vraag is of het leergebied Kunst & Cultuur de termen 'denk- en maakstrategieën' of 'denk- en werkwijzen' hanteert. Dit omdat andere leergebieden zoals M&N en M&M denk- en werkwijzen gebruikt in hun bouwstenen. Een aantal OT leden hebben na onderzoek alle 'maakvaardigheden' uit de bouwsteen 1.2 gehaald en daardoor is het onderscheid veel duidelijker tussen de bouwstenen 1.1 en 1.2.
- Er is feedback gekomen op de titels. De vraag hierbij is of de titels eenduidiger kunnen worden geformuleerd. De bouwstenen 1 tot en met 4, 8 zijn actief geformuleerd en de bouwstenen 5 tot en met 7 in de vorm van een stelling. Het OT beslist dat ook de bouwstenen 5,6,7 actief worden geformuleerd. De nieuwe titels worden:
 - 5 'Kunst en cultuur verbinden verleden en heden' wordt 'Ontwikkel kunst- en cultuurhistorische kennis over verleden en heden' (context van kunst)
 - 6 'Kunst vormt de spiegel van de wereld' wordt 'Ontdek kunst als spiegel van de wereld' (functie van kunst)
 - 7 'Deelnemen aan kunst- en cultuuractiviteiten' wordt 'Ervaar Culturele en kunstzinnige activiteiten' (beleving van kunst)

Overige punten

De volgende punten worden zonder discussie verwerkt:

- Er is veel feedback gekomen op het niveau van 'woorden'. Waar mogelijk neemt het ontwikkelteam deze tips over.
- Verhalen heeft een narratief karakter. Het team besluit om een voetnoot te plaatsen bij 'verhalen'. Makers vertellen 'verhalen' dit woord moet breed opgevat worden. Het gaat hier ook over ervaringen, gevoelens, opinies.
- De uitwerking van embodiment moet sterker worden aangezet. Hiervoor zullen ot-leden in gesprek gaan met een expert.

3b. Input en/of feedback niet verwerkt ten behoeve van de bouwstenen

Visie en Grote opdrachten

- **Gebruik de woorden productie, receptie en reflectie.** Het team heeft gekozen voor maken, meemaken en betekenis geven om diverse redenen. Met maken wordt de relatie gelegd met nieuwe makers en nieuwe maakprocessen. 'Meemaken' is voor po een toegankelijker begrip dan 'receptie'. Voor 'betekenis geven' is gekozen omdat reflectie in de regel gebruikt wordt voor reflectie op het leer- en werkproces. Met 'betekenis geven' wordt de nadruk gelegd op het bevragen, onderzoeken en analyseren van kunst. Door de verwijzing in de visie naar de traditionele begrippen blijft het mogelijk ook deze begrippen te gebruiken.
- **Benadruk in de visie het eigene van elk van de kunst disciplines.** De vakverenigingen vragen uit te werken hoe elk van de kunstvakken een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van leerlingen: Hoe kan dans een bijdrage leveren? En, beeldend, muziek en drama? Het team heeft besloten de zintuiglijke ervaring als kenmerk van het kunstonderwijs sterker aan te zetten. De relevantie van kunstonderwijs is terug te vinden in de visie en in iedere grote opdracht.
- **Kies voor de driedeling maken, meemaken en betekenisgeven i.p.v. maken en betekenis geven en meemaken en betekenis geven.**
 - Het team blijft bij de tweedeling (maken en betekenis geven en meemaken en betekenis geven) op basis van inhoudelijke argumenten die hiervoor eerder zijn gegeven.
 - Een voorstel om vanaf vo-onderbouw de driedeling te hanteren is verkend. Argumenten voor kunnen zijn:
 - Aansluiting met vervolgstudies;
 - Sommige leerlingen zijn misschien meer in theorie (meemaken) geïnteresseerd dan in praktijk;
 - Argumenten tegen:
 - Betekenis geven zit in meemaken en in maken en is daarmee dubbel geborgd;
 - Betekenis geven heeft altijd een context nodig: de context van iets wat de leerling maakt en iets wat de leerling meemaakt (hoort, ziet, voelt, proeft).
 - Het besluit van het team is de definitie van meemaken aan te scherpen om duidelijk te maken dat onder meemaken zowel zintuiglijk als theoretisch onderzoek verstaan wordt.
- **Voeg grote opdracht 5 en 6 samen.** Volgens verschillende stakeholders ligt de inhoud van grote opdracht 5 en 6 dicht bij elkaar. Het team deelt die constatering en zal de inhoud van de beide grote opdrachten aanscherpen om het onderscheid duidelijker te maken. Grote opdracht 5 krijgt de focus mee van tijd en plaats. In grote opdracht 6 staat de functie van kunst centraal. Uiteraard kunnen de beide grote opdrachten in de praktijk gecombineerd worden.

Bouwstenen

- **Maak een aparte bouwsteen voor erfgoed.** Het team heeft dit voorstel besproken en is van mening dat dit niet past binnen de opdracht. Erfgoed is uitgewerkt in Grote Opdracht 5, 6 en 7.

BIJLAGE 1: CONSULTATIEPROCES

Algemene aanpak consultatieproces

De consultatie heeft verschillende doelen. Het eerste doel is het inhoudelijk verrijken van de tussenproducten. De ontwikkelteams kunnen immers niet alleen de bouwstenen formuleren. Zij hebben de deskundigheid en ervaringen van de rest van het onderwijs- en maatschappelijke veld hierin nodig, leerlingen en ouders. Het tweede doel is de herkenbaarheid van de eindopbrengst voor leraren te bevorderen. De ontwikkelscholen hebben hierin een belangrijke rol. Leraren zijn immers de beoogde gebruikers. Ten derde hebben veel betrokkenen een belang bij de inhoud van de eindopbrengst of spelen ze een rol in de realisatie van het uiteindelijke curriculum; het is belangrijk dat zij in deze fase al hun inbreng kunnen geven.

Bij de start van de consultatieperiode is het tussenproduct van alle ontwikkelteams met bijbehorende consultatievragen breed gedeeld met ontwikkelscholen en andere betrokkenen in het onderwijsveld en daarbuiten. De betrokkenen konden inbreng geven via een online feedbackformulier. Daarnaast zijn diverse partijen, zoals ontwikkelscholen, vakverenigingen, de wetenschap, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties uitgenodigd bij verschillende bijeenkomsten die door Curriculum.nu zijn georganiseerd, om daar met de leraren en schoolleiders uit de ontwikkelteams in gesprek te gaan over de tussenproducten. De aanwezigen konden daarna schriftelijke feedback aanleveren via de online feedbackformulieren. De bijeenkomsten waren echter vooral gericht op het ophalen van input voor de komende ontwikkelsessie.

Binnengekomen reacties in de vierde consultatieperiode

De vierde consultatieperiode liep van 11 tot en met 27 januari 2019. In totaal zijn er 248 feedbackformulieren ingevuld. Deels zijn dit persoonlijke reacties, maar er zijn ook formulieren ingevuld namens organisaties of naar aanleiding van bijeenkomsten. In de feedback zijn o.a. vakverenigingen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven vertegenwoordigd. Ook de ontwikkelscholen hebben gereageerd op de tussenproducten middels de feedbackformulieren. De ontwikkelscholen hadden de opdracht om hun inbreng te baseren op de feedback van het lerarenteam op hun school, van ouders, van leerlingen en waar mogelijk het aansluitend onderwijs en maatschappelijke organisaties rondom de school. De specifieke aantallen feedbackreacties zijn per leergebied als volgt:

Leergebieden	Nederlands	Rekenen/ Wiskunde	Engels/MVT	Burgerschap	Dig. Geletterdheid	Bewegen en sport	Kunst en Cultuur	Mens en Maatschappij	Mens en Natuur
Het aantal reacties via de website	31	65	32	40	23	25	35	*	*

*Ontwikkelteams Mens & Maatschappij en Mens & Natuur hebben geen feedbackreacties via de website opgehaald, maar zij hebben input gevraagd via stakeholderbijeenkomsten

op een aantal vragen. Bent u benieuwd naar de binnengekomen reacties? Deze kunt u vinden op <https://curriculum.nu/ontvangen-feedback-4/>.

Analyse van input en feedback

Het ontwikkelteam heeft de binnengekomen antwoorden geclusterd in thema's en geanalyseerd op grote lijnen in die reacties. Vervolgens zijn de reacties door de ontwikkelteamleden individueel en als team gewaardeerd. Op basis van de teamwaardering en bijbehorende argumentatie hebben de leden van het ontwikkelteam vastgesteld (i) welke input in de bouwstenen wordt verwerkt, (ii) welke input niet in de bouwstenen wordt verwerkt en (iii) welke input naar de volgende fase wordt meegenomen.